

ББК 83.3

Періодичне видання – виходить двічі на рік

Редколегія:

Микола Ткачук, д-р філол. наук, проф.
(відповідальний редактор),
Роман Гром'як, д-р філол. наук, проф.,
Олександр Готов, д-р філол. наук, проф.,
Тетяна Волкова, д-р філол. наук, проф.,
Ольга Куха, д-р філол. наук, проф.,
Оксана Вереток, д-р філол. наук, проф.,
Світлана Бородіца, канд. філ. наук, доцент
(відповідальний секретар)

Свідцтво про реєстрацію ТР №241 від 18.11.1997 р.

Друкується за рішенням ученої ради

Тернопільського національного педагогічного університету

імені Володимира Гнатюка

від 26 грудня 2006 року (протокол № 5)

Наукові записки. Серія: Літературознавство / За ред. проф.
М.Ткачука. — Тернопіль: ТНПУ, 2006. — Вип. 21. — 333 с.

ISBN 9-7425-09-6

© ТНПУ, 2007

Місва

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Серія: Літературознавство 1 (21) 2007

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Тернопіль 2007

Наталя Попова
Кілірик Острозький: рецептивна поетика полемічного канону

101

Тетяна Тебешевська-Качак
Специфіка художньої презентації «чорнобильського жанру» Світланою Йовенко

109

Надія Тендіна
Показ людських пороків та невідворотності фатуму за згодіння у романі О. Ульяненка «Знак Саваофа»

120

Микола Ткачук,
Художній світ повістей «Конотопська відьма», «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка

131

Соломія Ушневич-Штанько
Філософсько-мистецтвознавча парадигма художнього мислення Віктора Петрова-Домонтовича

150

Остап Черемшинський
Листи Бориса Харчука у Велеснів і його повість «Планетник»

163

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

Олександр Астаф'єв
Українське літературознавство в зарубіжному світі

167

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Оксана Вереток,
Компаративіст і «заінфектована», метанаукова компаративістика доби постмодернізму

185

Христина Денисюк
Готичний роман «приємного страху» («Темниці замку Удолффо» Анни Радкліфф)

194

Тетяна Ємчук
Час і простір у романах Р. Іванчука та Г. Іріна: компаративний аспект

203

Руслана Жовтани
Поема «Жанна д'Арк» Юрія Клена: компаративний аспект

217

Микола Кебало
Архетипи героїв у натуралістичних творах Г. Гауптмана та І. Франка

227

Мар'яна Нацок
Поєднання «елітарного» і «масового» в романі Джуліана Барнса «Артур і Джордж»

243

Світлана Приголонок
Жанрова специфіка збірки Карла Емілія Францоа «З напів-Азії»

256

Валерія Радзієвська
Творчість Гійома Аполлінера та Олександра Архіпенка в контексті міжкультурного діалогу України і Франції першої половини ХХ століття

263

Василь Слагчук
Особливості художнього світу у вірші А. Вознесенського «Монолог Мерлін Монро» та його відтворення в перекладі І. Драча українською мовою

284

Наталія Собоєцька
Реляція «жінка-чоловік» у прозі Д.Г. Лоуренса й А. Любченка. Спроба аплікації феміністичної критики

293

Андрій Цяпа
Автор і читач: рівноправність у відокремленні (на матеріалі автобіографічних творів Е. Канетті й У. Самчука)

303

Помітним є той факт, що в обох романах однакове смислове навантаження має хронотоп гір. У «Силі і славі» Падре, перейшовши через гори, міг врятуватися від переслідувань, тобто гори мали відгородити його від ворогів. Подібну функцію захисту виконують Карпати у романі «Орда»: «Пробився нарешті Єпіфаній до межі простору свого світу, який у часі не мав ні початку, ні кінця, — спинили його Карпатські гори, що піднебесною зубчастюю грядю відгородили розлогу Україну від європейських країв» [Ваничук 1992: 184]. Шкоду Єпіфаній лише про одне: «Гей, а чом ви, Карпатські гори, не оперезали всю мою землю з півдня, сходу й півночі, чому зупинилися у своєму потужному поході, ніби стомилися, й не загородили шляхи татарам, туркам, московітам, полишивши їм відкриті брами до мого краю?» [Ваничук 1992: 185].

Таким чином, зіставний аналіз часових та просторових ознак романів Г. Гріна та Р. Іванчука дає підстави для констатації їх очевидних типологічних подібностей. Український та англійський прозаїки використовують аналогічні стилізові прийоми та засоби для передачі авторського, соціально-історичного часу, часу персонажа та сюжетного часу. Просторові деталі, майстерно відтворений локальний простір задають загальну інтонацію романів. Емблематичні хронотопи дороги, порогу, зустрічі постають у романах Г. Гріна та Р. Іванчука центром основних сюжетних подій, передаючи філософські і соціальні узагальнення та ідеї.

Література: Бахтин М.М. *Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике* // Бахтин М.М. *Вопросы литературы и эстетики*. М., 1975. — С.234 — 407; *Трин 1990*: Трин Г. *Избранное: Сборник*. — М.: Радуга, 1990. — 608 с.; *Ваничук 1992*: Ваничук Р. І. *Орда*. — Львів: Просвіта, 1992. — 200 с.; *Копистянська 1988*: Копистянська Н. Х. *Аспекти вивчення художнього часу в літературознавстві* // *Радянське літературознавство*. — 1988. — № 6. — С. 11 — 19.; *Копистянська 1997*: Копистянська Н. Х. *Аспекти функціонування простору, просторової деталі в художньому творі* // *Молода нація: Альманах*. — К., 1997. — Вип. 5. — С.172 — 178; *Тодчук 2001*: Тодчук Н. *Часопростр у творі Івана Франка «Для домашнього огнища» в руслі новациї європейської літератури*: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Львів, 2001. — 17 с.

Утешник Т. *Time and Space in the novels by R. Iwanchuk and G. Grene: comparative aspect*.

In the article the comparative analysis of time and space in the novels «Orda» by R. Iwanchuk and «The Power and the Glory» by G. Grene is performed on the theoretical and methodological basis developed by N. Korustians'ka. Special attention is paid to the representation by the authors of social and historical time, author's time, plot time and time of the characters. Components of the space and their functions in the novels are investigated. Topological similarities in usage of images of way, threshold and meeting are traced

Key words: time and space, comparative analysis, topological similarities, author's time, component of space.

Руслана Жовтани, викладач (Ужгород)

ББК 83.3 (Укр) 09
УДК 82.091

Поэма «Жанна д'Арк» Юрия Клена: компаративный аспект

На основе анализа поэмы и немецкого варианта поэмы Юрия Клена «Жанна д'Арк» эссеируется специфика и новаторство этого художественного мышления, проследжується еволюція картини світу та свідомості героя від кризи метафізичної моделі культури до героїзму. Висвітлюються аспекти творів, пов'язані з проблематикою жанру та стилю в контексті українсько-німецьких літературних зв'язків.

Ключові слова: білінгвізм, жанр, стиль, мотив, ліричний суб'єкт, образ, символ, персонаж.

Білінгвізм (лат. *bi...*, від *bis* — двічі та *lingua* — мова) — двомовність [Русанівський 2000: 48]. Білінгвізм письменника — вільне володіння автором рідною і ще однією мовою не лише в усному спілкуванні, а й написанні літературно-художніх творів. Серед праць, присвячених проблемі білінгвізму, цікавою є робота Івана Огієнка «Історія української літературної мови» [Огієнко

1995: 84 – 93], в якій він аналізує народну мову і церковнослов'янську Київської Русі. Пізніше до цієї ідеї звернеться Борис Успенський у книзі «Древняя ситуация Киевской Руси и ее значение для истории русского литературного языка» [Успенский 1993: 22-30], він, на означення двомовності, навіть запровадить новий термін «диглоссія».

Форм двомовності може бути багато: наприклад, англосаксонська і романська (у західній Європі, за винятком Німеччини), російська й українська (або інші національні мови) в межах СРСР тощо.

Феномен Освальда Бургарда (Юрія Клена), письменника багатомовного, безперечно, належить до найпомітніших явищ у літературі української еміграції. В його особі українська література придбала собі рівного прихильника класичних поетичних форм, чудового перекладача, палкого популяризатора творчості неокласиків. Освальд Бургард, етнічний німець, народжений на Поділлі, вихований в німецькій мові та культурі і водночас у повазі та любові до України. Вінглибоко вжився у трагічні події в Україні 1932-1933 років, «одним із перших зрозумів, що процес національного відродження України позбавляється всяких перспектив у суспільстві, в якому «класова ненависть», затрутуючи людські душі, була поставлена на службу великодержавним, імперським цілям» [Ковалів 1991: 10].

Згодом, переїхавши до Німеччини, поет пробував віршувати мовою своїх прабатьків, створив чимало майстерних поезій, але їм, можливо, подеколи бракувало сердечного вогню. Чи не тому він деякі з них, зокрема, поему «Жанна д'Арк», переписав українською? [Ковалів 1991: 11].

У центрі нашого дослідження – компаративний аспект поеми Юрія Клена «Жанна д'Арк», яка має дві версії: українську та німецьку.

Україномовна поема «Жанна д'Арк» написана у 1936 році, на три роки пізніше, ніж однойменний німецькомовний вірш, складається з дев'яти частин, що поділені на катрени. У назву твору винесено образ Жанни д'Арк (Jeanne d'Arc), простої селянської дівчини, героїні Столітньої війни. У 1429 році очолюваний нею загін визволив від англійських загарбників Орлеан, звідси її друга назва – Орлеанська дівка [Вольгер 1989: 20 – 224]. Згодом вона потрапила у полон до бургундців, союзників англійців, і останні її обвинуватили у чаклунстві й після

церковного суду спалили в Руані [Кошелівцев 1997: 264 – 272]. Отже, цей образ є вічним, до нього у своїй творчості зверталися Х. Пізанська, Ф. Вігон, М. Лефран, М. д'Овернь, О. де Сен-Жене, Ф. дю Дюк, В. Шекспір, М. А. Сент-Аман, Ф. Е. д'Обіньяк, Ж. Шаллен, В. Шіллер, Р. Савті, Ф. Ламотт Фукке, К. Делавіль, А. О. Барбье, Ф. д'Авріль, А. Суме, О. Дома-батько, Е. Скрібі, А. Дамартін, Ж. П. Барбье, Т. Банвіль, Ф. Коппе, П. Дерулет, А. Сюллі-Прюдом, М. Твен, А. Франс, Б. Шоу, Ж. Дельтей, А. Зегерс, Ш. Пері, Л. Блуа, М. Баррес, Ж. Вернанос, Г. Кайзер, Л. Аратон, П. Ж. Жува, К. Верморель, Ж. Ануй, Б. Врехт, Л. Фейхтвантер, А. Лісарап, М. Сартареллі та ін. [Тету 1930]. Образ Жанни д'Арк у музиці відтворили Дж. Верді, П. Чайковський, Р. Вагнер, К. Вебер, Ф. Ліст, Е. Шоссон, А. Онеттер та ін. [Нуєт 1909]. Отже, саме ім'я героїні є вказівкою на інтертекстуальність, а секрет інтертекстуальності в поемі (й однойменному вірші) Юрія Клена, як побачимо далі, – остання героїчного начала скандинавської балади й особистісної сповіді провансальської пісні.

В поемі Юрія Клена йдеться про те, що Жанна д'Арк, французка сільська дівчина, відчула Боже покликання врятувати свою країну від англійців та перемогти. За легендарною традицією, освітлення Жанною власної місії в поемі відбувається під впливом надприродного чинника: на неї сходять благодать Божя («*Але меч архистратига / Враз моїх торкнувся скронь...*») [Клен 1991: 42].

Приклад активної дії, спрямованої на захист батьківщини («рідного») від загарбників («чужого») Юрій Клен поширює на різні просторово-часові площини – середньовічну Францію та сучасну Україну.

Картини безтурботного дитинства дівчини на тлі пейзажів Шампані («золоті поля», «рідні камені й кущі») відтворюють атмосферу спокійного буття. У поемі це образ замкненого кола, де «дди жили без бур», тобто до відчуття безтурботності й збайдужілості тут додається відтінок – життя мирне.

Природа героїзму французької визволительки полягає не лише у войовничості й національній гідності, а й у жертвовності. Життя на вівтар Вітчизни Жанна складає неусвідомлено й відсторонено, та й картинна її страсти уявляється їй як марення. На відміну від німецькомовного вірша «Jeanne d'Arc» [Клен 1992: 353-354], де дівчина намагається зрозуміти першопштовх і мету своєї діяльності («*Чому буваю я у цьому чаді / І нуртуванні*

диківиним битви?...» — переклад наш. — Р. Ж.), героїня поеми сприймає власну місію й офіру в душі християнської покори і мучеництва заради спокути чужих гріхів (спасіння): «Тихо я зійду на стос...». Страх смерті Жанна перемагає самонавіюванням («Ще мада, я босоніж / По струмках тлескучих бігла // Столоцу жє і у вогні / Мою долю нерестилу...»), яке переростає у трагічний оптимізм. Страга безвинної Жанны будить у її співвітчизників, на думку поета, не вину, а «дух бунтівливий». Навіть мертва Органська Діва залишається проводирем нації.

Літературні опрацювання цього мотиву авторами різні. Наприклад, у романтичній трагедії Шіллера йдеться про долю героїні, трагічний конфлікт якої — між гуманістичною природою та наказом вбивати — автор виносить на передній план. Бернгард Шуу в творі «Свята Йоганна» втілює в образі Жанны сильну волюву жінку, представницю епохи середньовіччя. О.Бургардт, на противагу іншим авторам, залишається вірним історичним фактам і змальовує Жанну визволителькою своєї нації [Burgardt 1962: 26].

Сюжет поеми О.Бургардта пояснюється варіацією історичного матеріалу, що розвивається вже з сьомої частини. Образ рятівниці Батвікцини спроектований на Україну [Burgardt 1962: 7]. Виникає паралель до поеми І.Франка «Мойсей», основою якої є світловий літературний релігійний прототекст [Франко 1954: 349-375]. Для відтворення ситуації національного пригноблення в Україні О.Бургардт створює свою версію поеми. Тема поеми «Жанна д'Арк» розвивається наступним чином. У перших шести віршах подається легенда про постать Жанны д'Арк: від сільської дівчини до визволительки, покликаной Богом. Її образ має характер історичного прологіта [Колешівцев 1997: 266]. Відтак далі йде переказ про спалення її на вогнищі як відьми. Заповіт визволительки на майбутнє вживає автор тільки в українському варіанті твору.

Варіювання матеріалом французької хроніки щодо українського варіанту спроектовано навмисно як натяк на те, що Україна потребує такої ж рятівниці: «Чи ж прикаже в зелені луги / Рятівниця, незаймана діва? / Бо забракло мужської снаги / У країні господнього гніву. // Марно кидаю поклик полям: / Де ти, Жанно, о Жанно, о Жанно! / І сміється у відповідь нам / Тільки північ лунка і туманна» [Клен 1991: 73].

Жанна д'Арк — образ, у який поет вклав ідею справжнього народного правителя-лицаря, без користолюбства й гордіння, що дає тільки про крапу долю простої людини: «Повіки я в мойм народі / безсмертна і жива. / Шумить овес, росте трава, / гудуть про Жанну тихі води» [Клен 1991: 76].

Заклик шукати Жанну («Гей у поле! Чи знайдете Жанну, / яка в'язе нам долю в снопи? / Мчитьсья геть у степи, у степи, / де співає їй вітер Осанну!») [Клен 1991: 76]. В Україні нема своєї Жанны, Бог її не дає. Дає лиш «роки родючі й безхлібні», «тьмяне золото соломи і простір царини» [Клен 1991: 76].

Мотив жертовності у О.Бургардта, на відміну від інших авторів, сприяє не лише моральному прозрінню, а й прокладає місток до міфічної роз'язки ситуації на Україні. Автор шукає від імені українського народу ватажка, сильну особистість, яка б боролася.

Німецький вірш Жанна д'Арк написаний у 1933 році, складається з 8-ми катренів [Клен 1992: 353-354]. Він значно менший за обсягом, ніж українська поема, написаний трохсем.

Як антитеза у перших двох рядках подається опис стану Жанны перед (1-2) «Dampfs lastete noch kühl und tief über mir wie keuscher Schnee die Stille» (*Тоді висіла наді мною глибока й прохолодна тиша, така, як не торканий сніг* — переклад наш. — Р.Ж.) та під час покликання «bis aus meiner Ruh dein hater Wille mich zu Tatenief» (3-4) (*Поки твоя сильная воля мене з того стокою не пробудила, штовхувати до чинків моїх*... — переклад наш. — Р.Ж.).

Перший стан героїні тут описано не так, як в українській поемі, де вона показана умиротвореною, на тлі сільського життя; тут її душевне життя насліджене тишею, спокоєм: «...über mir wie keuscher Schnee die Stille, bis aus meiner Ruh dein hater Wille...» (...*наді мною тиша як неторканий сніг, поки твоя сильная воля з стокою мого*... — переклад наш. — Р. Ж.). Головним концептом обох варіантів є **мирне існування**, яке порівнюється з снігом, персоналізованим трьома прикметниками (холодний, глибокий, не торканний), який справляє враження пластичності та чистоти. У покликанні протиставляються Жанна як ліричне «Я» та Бог, який її закликає. Порівняння у 7/8 строфі змальовує якраву картинку: «...unter weißen Blüten auf der Weide wie ein toter Mohr...» (*серед білих квітів на луці як мак червоний* — переклад наш. — Р. Ж.). Образ героїні у 1-2 рядках порівнюється з білим

Морем квітів «...unter weißen Blüten...» (*серед білих квітів* – переклад наш. – Р. Ж.), що є символом чистоти та невинності і контрастує з червоною квіткою. Червоний колір символізує, з одного боку, боротьбу Жанни та водночас вину, яку вона в очах своїх сучасників взяла на себе. Як мак з атресивно-деструктивною конотацією, відрізняється вона від інших квітів-жінок та все ж залишається простою, скромною. Зв'язок з землею так само й відчуження – риси, що притаманні головній героїні «...Wie ich doch mit Blüten aus der Erde sog die stille Kraft...» (*Як я ж зрудьми з землі всмоктала тму силу* – переклад наш. – Р. Ж.). Також цей стан славиться часом перед покликаннями, яке тут передається метафорою у родовому відмінку «...Was ich noch nicht deiner Geiße Top» (*Чи ще не була я зручанням твоєї скринки* – переклад наш. – Р. Ж.) і акцентується словосполученням «noch nicht» (*ще ні* – переклад наш. – Р. Ж.). У 10 – 14 рядках змальовано Жанну за допомогою метафор у родовому відмінку та акустичними картинками: «...dingt noch das Gelächte meiner Herde./Wie ich doch mit Blüten aus der Erde sog die stille Kraft,/als ich meinen jungen herben Leib/an die feuchten schwarzen Schollen preiße!...» (*звідки дзвін мого стада лунає / Тоді я всмоктала зрудьми / із землі тму силу / Коли я до неї сирой / притисла моє юне тіло* – переклад наш. – Р. Ж.). Це підсилює метафора, яка передає враження певного дискомфорту, а саме: «...Wie die Wunde im Leben klafft» (*як рана, що зяє в житті* – переклад наш. – Р. Ж.); ця метафора – свідчення переходу в житті Жанни через спотяди про її життя до видіння. Літоти сформульовані питанням у 15 – 20 рядках відображають сумнів, який Жанна, а ще більше її сучасники, висловлювали під час їх героїчного вчинку: «...Wascht ich dir zum Orfer nicht das Beste?/Was ich denn nicht Weib?/Wasstn tobtе ich mich aus im Dunst/Und Getöse wilderfächter Schlachten,/wenn die andern Mädchen selig waschen/in der Nächste Blüten?...» (*Чи пожегтувала я не найкраще тобі? / Чи я, не така, як всі жінки? / Чому ж я вудрю в цьому чаді моді? / І нуртуванні диковійні бітви / коли всі дівчата ближче не сплять / в ночі їх охотлює пристрась* – переклад наш. – Р. Ж.). Саме Superlativ (найвищій ступінь) як опис вєвого здійсненого Жанною для Франції, або також для Бога, висловлюється нею запитанням «...Wascht ich dir zum Orfer nicht das Beste...?» (*Чи пожегтувала я не найкраще тобі?* – переклад наш. – Р. Ж.). Оповідач (автор) міркує з приводу цього, чому ж вона, жінка, була обрана для боротьби «...Und

Getöse wilderfächter Schlachten, wenn die andern Mädchen selig waschen in der Nächste Blüten?...» (*І нуртуванні диковійні бітви / коли всі дівчата ближче не сплять / в ночі їх охотлює пристрась* – переклад наш. – Р. Ж.), хоча в той час це було не тільки незвично, а й не доречно, щоб жінка здійснювала подібні вчинки. Внутрішня рима «...Wasstn tobtе ich mich aus im Dunst...» (*Чому ж вудрю я у цьому чаді* – переклад наш. – Р. Ж.) використана для того, щоб виділити Жанну серед інших жінок. Після міркування, чому Бог обрав Жанну, автор описує наслідки цього вибору. Дамі йдуть висловлювання про почуття Жанни, через призму її перемоги та засудження. Вона почувалась покинутою Богом, або Францією «Wasstn hast du mich verlassen ohne Gnade?» (*Чому ж ти мене покинує без милости...* – переклад наш. – Р. Ж.), позбавленою життя «...Wie im Winde steh ich da entfaßt...» (*Як на вітрі стою я без листя*), незважаючи на успіх – нещасливою «Unter meines Ruhmes Krone weckend, sank mein Haupf» (*Під короною з слави похитилась моя голова...* – переклад наш. – Р. Ж.).

Передостання строфа сильно нагадує п'яту частину 25 – 28 рядки української поеми. Юність героїні змальовується як беззурботна пора та протиставляється смерті Жанни на вогнищі. «Domtemu» («...вйдіт міг Домтєму...») (*Чекє на мене Домреми* – переклад наш. – Р. Ж.), місце народження Жанни до початку ХУ-го століття слугує метонімією цієї юності. Останній катрен, де відображено смерть Жанни на вогнищі за допомогою оксюморону «Flammenpeeres» (*полам'яє море* – переклад наш. – Р. Ж.), приховує, незважаючи на бруталність, жаль. Ліричне «Я» замінюється другою особою однини, (займенником Ти) в апострофі (урочисте звернення) до «Gnadenvolle» (*милостива пані* – переклад наш. – Р. Ж.), постаті Божої Матері. Жанна дякує їй за внутрішнє очищення та полегшення: «...Jetzt bist du mir, Gnadenvolle, hold...» (*Тепер ти до мене прихильна милостива пані* – переклад наш. – Р. Ж.), тому що на смертельному вогні «schmilzt auch endlich meiner Krone schwebes/täpelpereiches Gold» (*розплавляється вже нарешті важке, сповнене сліз золотом моєї голови* – переклад наш. – Р. Ж.). Метафора «Кроне» (корона – тобто голова – переклад наш. – Р. Ж.) відображає ту невмирущу славу Жанни, матеріалізує перемогу, а з іншого боку, під прикметниками «schwebes» (*важкий* – переклад наш. – Р. Ж.), «täpelpereiches» (*сповнений сліз* – переклад наш. – Р. Ж.) мається на

увазі інша сторона слави, що випала на долю героїні, а саме: слава суспільного засудження жінки, що бореться.

У вірші часто нагромаджуються елізії (елізія – випадіння голосного звуку в середині або в кінці слова) [Дуден 2003: 22-23]. Наприклад: *Ruh* (*Ruhe*), *Bracht* *ich* (*Brachte ich*), *ander* *n Mädchen* (*andere Mädchen*), *steh* *ich* (*stehe ich*), *möcht* *ich* (*möchte ich*). Це явище для німецьких віршів не є не звичним, а служить тільки для дотримання розміру. Багато алітерацій (р. 2, 5, 7, 7/8, 9, 10, 11, 14, 16, 19, 21, 25, 25/26, 31). У німецькому вірші найчастіше вживається голосний «е», що є типовим для цієї мови. Український вірш показує на щільне змішування на звуковому рівні. Порівняно з ним у німецькому вірші часто вживаються поєднання звуків «en» та «er» зустрічаються різні оригінальні комбінації наприклад: «*Damals lastete*» (з.1), «*derStille*» (з.1,2), «*wie – Wille*» (з.2,3), «*keuscher Schnee*» (з. 2), «*hüfte...schlichen*»-»*ufter*» (з.6,7), «*meinem*»-»*Vufter*»-»*meines Ruhe*»-»*dem*»-»*Domtemu*»-»*Flammenees*» (з.6,7,23,27,28,30), «*Brüsten*»-»*stille*»-»*steh*»-»*hasi*» (з.11,12,21,22), «*Leben*» – «*Geäute*» – «*stille*» – «*Leib*» – «*Schollen*» (з.9,10, 12, 13, 14), «*Bracht*» – «*War*» – «*Wartim*» (з.15, 16, 17), «*Mädchen...waschen*» – «*Nächte*»(з. 19, 20), «*da*» – «*Spade*»(з. 21, 23), «*Jetzt*» – «*schmilzt*» (з. 29, 31), «*Gnadenvolle, hold*»(з. 29). Особливо помітними є займенники та повторення їх звукового складу у наступних поняттях: «*nich*» – «*ich...nicht*» – «*ich...schlichen*» – «*ich*» – «*ich*» – «*ich...nicht*» – «*ich nicht*» – «*ich*» – «*nicht*» – «*ich*»-«*tähmichles*»(з. 4, 5, 6, 11, 13, 15, 16, 17, 21, 22, 26, 32), «*mir*» – «*ich*» – «*im*» – «*dir*» – «*War* *ich*» – «*nich* *im*» – «*nich*» – «*mit* *Domtemu*» – «*mit*» – «*schmilzt*»(з.2, 4, 9, 11, 16, 17, 21, 22, 28, 29, 31).

Можна говорити про тісний зв'язок між фонетичним та змістовим рівнями твору, де ліричне «я» відіграє центральну роль. Емфатичні засоби в німецькому варіанті вжиті частіше, ніж в українській поемі «Жанна д'Арк». Строби 11-14 та 25-28 сформульовані закликком: «...Wie ich doch mit Brüsten aus der Erde (*Тоді я встала зрудьми*) sog die stille Kraft (*із землі таву силу*) als ich meinen jungen herben Leib (*коли я до неї суроді*) an die feuchten schwatzen Schollen riebte! (*тримсила мое юне тіло!*) [Клен 1992: 353]. (– переклад наш. –Р. Ж.).

«Durch die Gtäset, hoch bis an mein Knie, (*по траві, високий до мого коліна*) möcht ich über rätschetnd laufen (*хотіла б через дожерело хтоточучи пробіти*) wie vor Zeiten: auf dem Scheiterhaufen (*і*

як раніше: до страти на возниці) біліт міг Домтемуб) (*Чекать на мене Домреми*) [Клен 1992: 354]. (– переклад наш. –Р. Ж.); строфи 15, 16, 17-20, 22-23 – питанням: «*Bracht ich dir zum Orfer nicht das Beste?*» (*Чи пожертвувала я не найкраще тобі?*) *War ich dem nicht Weib?*» (*Чи я, не така як всі, жінка?*) *Wartim tobe ich mit aus im Dunst* (*Чому ж я вурю в цьому чаді тоді*) *Und Geöse wüdenfachter Schachten, (*І нуртуванні дикойніми бітми*), wenn die andem Mädchen selig waschen* (*коли всі дівчата блаженно не сплять*) *in der Nächte Brutst?*» (*в ночі їх охолопе пристрась?*)». «*Wartim hast du mich verlassen ohne* (*Чому ж ти мене покинув без милості?*) *Spade?*» [Клен 1992: 354]. (– переклад наш. –Р. Ж.).

Автор часто використовує інверсії (р.1/2, 3-4, 5, 11/12, 17/18, 19/20, 23, 31/32): «*Damals lastete noch kühl und tief* (*Тоді вистала надійною тибюка*) *über mir wie keuscher Schnee die Stille*» (*і прохолодна тиша*, [Клен 1992: 354] (*така як сніг неторканий*) «*War ich noch nicht deiner Geige Ton?*» (*Чи ще не була я звучанням твоєї*) [Клен 1992: 354] *скрутки?* (– переклад наш. –Р. Ж.). Інверсії (порушення звичного порядку слів у реченні) забігають комплексний синтаксис: «...*Jetzt bist du mir, Gnadenvolle, hold*...» (– *Тепер ти до мене прихильна милостива пані*... – переклад наш. –Р. Ж.).

Особливу увагу автор виявляє до лексики. Такі архаїзми, як «*Weib*» (р. 16) та «*Naure*» (р. 24), притаманні високому стилю. Речовинні іменники домінують також у німецькому вірші, правда, вони супроводжуються численними дієсловами у простому минулому часі та прикметниками, також серед них зустрічаються прикращалочі епітети (р. 14 (двічі), 31): «...*an die feuchten schwatzen Schollen riebte!*»(14) «...*schmilzt auch endlich meiner Klope schwetes*...»(31). Займенники артикуюють ліричне «Я», яке ототожнюється з головною героїнею і, в той же час є другою особою однини. Таким чином проекція переноситься з цього вірша на авторську розповідь (в українській поемі).

Явище білінгвізму в німецькомовній та українській версіях твору (на всіх його рівнях: сюжетному, образному, пафосному, стилістичному, ритмічному і т.д.) виходить за межі двомовності. Можна говорити про протистояння в обох творах ідеологем і цінностей, що налегають до різних систем – української та німецької. Їх об'єднують патріотичні почуття героїні, які можна схарактеризувати терміном Лева Гумільова «пасіонарність»

(тобто «жертвовність» [Гумилев 1990: 60]. Отже йдеться про здатність героїні до наднапруження, до жертвовної діяльності заради Вітчизни.

Оскільки мова у психологічно-лінгвістичному розумінні зберігає культурні надбання народу і передає його етос (характер, мораль), то бачимо, що в українському варіанті на передній план висувається репліційність героїні, почуття обов'язку перед нацією, свобода виинку, жертвовність, у німецькому – насилья над особистістю, патріотизм, містицизм і розуміння людського «Я» як заряддя в руках Божої волі, духовний аристократизм людини та інше

Формальні розбіжності між німецьким та українським варіантами полягають у розквітлому ритмі, у перспективі, а також у високому емоційному вияві синтаксичних засобів у німецькій версії. Розбіжності у змістовому концепті більш радикальні. В порівнянні з українським опрацюванням цього матеріалу, аналіз подій відбувається у значно вужчому просторі. Вачення України в українській поемі зовсім не простежуються у німецькому вірші. Більше йдеться про проблематику Жанни-переможниці, а саме суцільно-панованої особи. В українській поемі покликання Жанни відтворене переконливіше, ніж у німецькому вірші.

Література: Русанівський В., Тараненко О., Заблук М. та ін. Українська мова. Енциклопедія. – Київ, 2000; *Огієнко 1997*; *Огієнко І. Історія української літературної мови. – Київ, 1997*; *Успенський В. Языковая ситуация Киевской Руси и ее значение для истории русского литературного языка. – М., 1993*; *Ковалив 1991*; Ковалив Ю. Прокляті роки Юрія Клена // Клен Ю. Вибране. – Київ, 1991; *Кошелівець 1997*; Кошелівець І. Жанна д'Арк. – Київ, 1997; *Тетю 1930*; Тетю А. Jeanne d'Arc in reperiodical literature (1894-1929). – New York, 1930; *Niet 1909*. Niet E. Jeanne d'Arc et la musique. – Orleans, 1909; *Klen 1991*; Клен Ю. Вибране. – Київ, 1991; *Klen 1992*; Клен Ю. Твори: у 4-х т. – Нью-Йорк, 1992. – Т. 1; *Vaugardt 1962*; Ваугардт І. Oswald Vaugardt (Juri Klen). Leben und Werke. – München, 1962; *Франко 1954*; Франко І. Я., Вибране, – Київ, 1954; *Duden 2003*; Duden E. Deutsches Universalwörterbuch. 5-te bearbeitete Auflage. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich, 2003; *Гумилев, Панченко 1990*; Гумилев Л., Панченко А. «...Чтобы свеча не погасла» // Диалог. – Ленинград, 1990.

Jovtani Raskana. The poems «Jeanne d'Arc» by Yurij Klen's: aspect in comparative

The analysis of the poems «Jeanne d'Arc» by Yurij Klen's shows the specificity and innovative character of his artistic thinking as well as the movement of his world picture from the crisis of the metaphysic worldview to the heroism. The aspects of works connected with the problems of genre and style in the context of Ukrainian-German literary contacts are explained.

Key words: bilingualism, genre, style, motifs, lyrical subject, image, symbol, character.

Микола Кебадо, доц. (Чернопіль)

ББК 83.3 (4) – 3
УДК 821. 112.2 - 2

Архетипи героїв у натуралістичних творах І. Гаупмана та І. Франка

Стаття продовжує цикл статей, присвячених натуралістичній концепції розвитку німецького та українського письменства, що його яскраво репрезентували Іван Франко та Гергарт Гаупман. На основі ритуально-міфологічної критики та наукового психоаналізу висвітлюється структура міфологічних архетипів, зокрема Великої Матері та батька, Едіна та Мойсея, в художній картині світу творів обох митців, що дає можливість по-новому накреслити шляхи вивчення натуралізму в українській та німецькій літературах.
Ключові слова: архетип, міфологема, зерої, натуралізм, бінарні олозії, художній світ, роман, оповідання, драма.

Вдома дослідниця ЛГавська відносить літературні твори останньої третини ХІХ ст. до творів, наповнених просвітительськими ідеями і вважає, що «з Просвітництва ідеологічну прозу 70 – 90-х років пов'язує схема формування характеру героя-ідеолога, запозичена з роману виховання, в якому «вихователі» виступають або середовище, або ж вплив певних історичних осіб і явищ, чий духовний авторитет є безсумнівним